

ЧЕТВЕРТИ ТИСЯЧОЛІТТЯ
ТРИНАДЦЯТИМІЛІОНІВ
ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

**СЕРБ МИЛОРАД ПАВИЧ
(1929 – 2009)**

**Якщо вам
пощастить, роман
переживе вас, а
його назва
переживе ваше
ім'я**

Світова критика не стомлюється висловлювати своє захоплення. Вона іменує Милорада Павича письменником абсолютної літератури, а його твори — справжнім поетичним і фантасмагоричним дивом. Французькі й іспанські критики пишуть, що Павич — «автор першої книги ХХІ ст.», в Австрії його вважають «ватажком європейського постмодернізму...

Чи згодні ви з такою думкою?

« Закінчивши книгу, опиняєшся на початку наступної історії», — пише К. Рансмайр. Так і ми опиняємося на початку історії сьогодення, початку літератури ХХІ століття. Її представляють письменники найрізноманітніших течій, напрямів, стилів — від традиційних до найоригінальніших. І чільне місце серед них посідає постмодерніст, сербський письменник Милорад Павич.

Сербія ХХ – ХХІ століття

В 1945 году была провозглашена Федеративная народная республика Югославия (с 1963 года — СФРЮ), в составе которой была образована Народная республика Сербия (с 1963 года — Социалистическая республика Сербия). Рост межэтнического противостояния, сепаратистские выступления привели в начале 1990-х гг. к серии гражданских войн и распаду Югославии. Длительный период пребывания у власти Социалистической партии Сербии завершился в 2000 году после бомбардировок сербских городов авиацией НАТО (1999) и ввода в Косово миротворческих сил ООН. В 2006 году, после проведенного в Черногории референдума, прекратил существование государственный союз Сербии и Черногории, республика Сербия потеряла

Біографія

Майбутній письменник Милорад Павич народився у Белграді (Сербія), що на березі Дунаю, 15 жовтня 1929 року. В автобіографічному нарисі Павич, описуючи своє народження, особливо підкреслював те, що він з'явився на світ під знаком

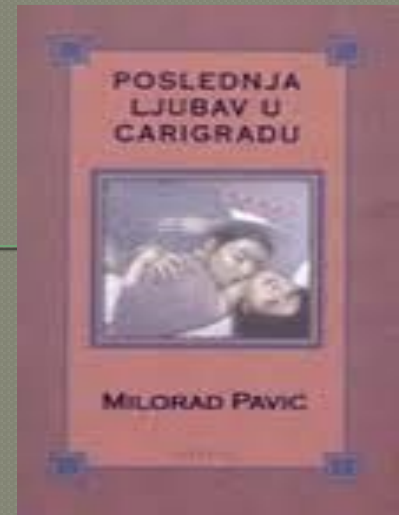

Біографія

1949 року М. Павич вступив до Белградського університету, а в 1954 року закінчив відділення літератури філософського факультету. Саме тут, в університеті, Павич почав писати, відпрацьовуючи свій оригінальний стиль.

Тісний зв'язок із народними витоками, фольклорною літературою сприяли появі оригінальної поезії та прози Милорада Павича. Добре володіючи російською та англійською мовами, Павич проявився як майстерний перекладач творів Пушкіна та Байрона.

Слава Павича

Професор Павич був дійсним членом Сербської Академії наук і мистецтва (1991), регулярно читав лекції в Белграді, Сорбонні, Регенбурзі, Відні. «Вашингтон таймс» вважає його «оповідачем, який дорівнює Гомеру», південноамериканська критика характеризує Павича, як «найвидатнішого письменника сучасності», а в Іспанії він визнаний «однією з найвеличніших особистостей світової літератури».

Номінація на Нобелівську премію

У 2004 році критики з Європи, США та Бразилії висували Павича на Нобелівську премію в галузі літератури.

**Ельфріда Єлінек (Австрія)
– нобелівська лауреатка
2004 року**

Автобіографія

Я письменник уже двісті років. Далекого 1766 року якийсь Павич видав у Будиму збірку віршів і відтоді вважається в колі письменницької родини.

Народився я 1929-го на березі однієї з чотирьох райських річок о 8.30 ранку під знаком Терезів (що передують Скорпіону), за гороскопом ацтеків — Змія.

Перший раз мене бомбардували, коли мені минав 12-й. Удруге — коли минав 15-й. Між тими двома бомбардуваннями я вперше закохався та під німецькою окупацією вимушено вивчив німецьку мову. У той час я потай вивчив і англійську від одного пана, який палив запашний тютюн. Тоді ж я вперше забув французьку (потім я забував її ще двічі). Нарешті в одній собачій буді, де опинився, рятуючись від англо-американського бомбардування, один колишній царський офіцер почав давати мені уроки російської мови за книжками поезій Фета й Тютчева: інших він не мав. Сьогодні вважаю, що навчання мов було для мене своєрідним перетворенням у різних чарівних звірів.

Автобіографія

Я любив двох Йованів — Йована Дамаскина та Йована Златоуста (Хризостома).

Набагато більше кохань я пережив у своїх книжках, аніж у своєму житті. За винятком того, що триває й досі. Ніч у моїх снах солодко притулялася мені до обох щік.

До 1984 року я був найменш читаним письменником у моїй країні, а від того року й надалі — найбільш читаним.

Я написав роман у вигляді словника, другий — у вигляді кросворда, третій у вигляді клепсидри і четвертий — як довідник для ворожіння картами таро. Я намагався якнайменше зашкодити людям цими романами. <...>

Автобіографія

Як не дивно, мої книжки дотепер перекладалися 66 різними мовами. Коротше кажучи, я не маю біографії. Маю лише бібліографію. Критики у Франції та Іспанії зазначили, що я перший письменник ХХІ-го століття, який жив у ХХ-му, коли потрібно було доводити безневинність, а не провину.

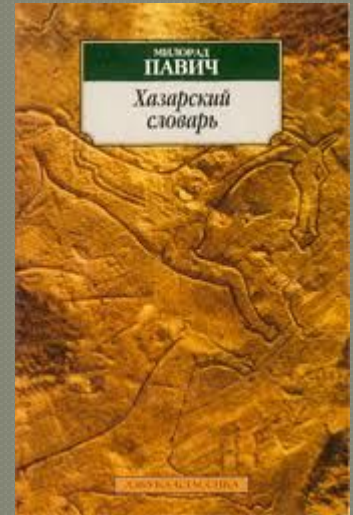
Найбільше розчарування в житті принесли мені перемоги. Перемоги не окупаються. Я знав, що не треба торкатися живих рукою, якою уві сні торкнувся мертвого. Я нікого не вбивав. Натомість убили мене. Задовго до смерті. Для моїх книг було б краще, якби їх автором був якийсь турок чи німець. Я був найвідомішим письменником найупослідженішого народу на світі — сербського народу.

ХХІ століття для мене почалося *avant la date*, 24 березня 1999 року, коли НАТО впродовж 78 днів бомбардувало Белград та Сербію. Відтоді Дунай, на берегах якого я народився, вже не судноплавний...

Гадаю, Господь осипав мене безмежною ласкою, подарувавши мені радість писати, але такою ж мірою й покарав мене, може, саме за цю радість.

Основні твори

- “Хозарський словник” – роман-лексикон на 100000 слів;
- “Краєвид, намальований чаєм” – роман-кросворд;
- “Остання любов у Царгороді” – роман-посібник для ворожіння на картах Таро;
- “Зоряна мантия” – астрологічний довідник

Із висловлювань Павича

- Книги — як діти. Одного дня вони досягають і падають у світ, і ви більше нічого не можете для них зробити. Будь-хто може заподіяти їм щось добре чи погане. І вам тяжко буде оборонити їх від того поганого, як і знати про все те добре, що з ними стається.

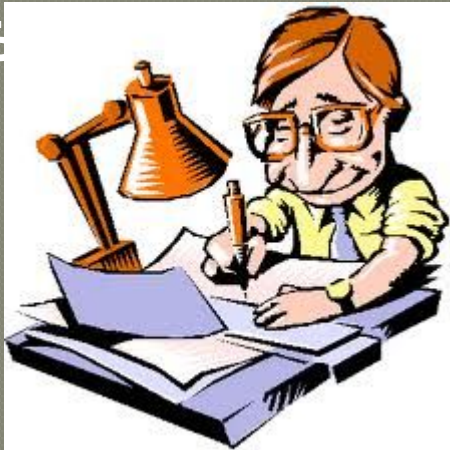
Із висловлювань Павича

- Література — це складова частина одного більшого феномену, це частина краси у світі.
- Майбутнє має одну велику перевагу — воно ніколи не буває таким, яким ви собі його уявляєте.
- Письменник не повинен бути пророком. Я не люблю пророків. Найбільше зла завжди бувало від різних пророків, які вели людство до так званого кращого майбутнього.

Із висловлювань Павича

- Моє бажання – боротися за свого читача кожним реченням.
- Я знаю, що літературу в майбутнє ведуть не письменники, а читачі, адже у світі завжди набагато більше талановитих читачів, ніж талановитих ПИСЬ

Оповідання “Дамаскин”

«Дамаскин» займав вагоме місце у творчому доробку Милорада Павича. Цей невеликий за обсягом твір піднімав складні філософські проблеми, показав процес внутрішнього розвитку героїв

Особливості будови “Дамаскин”

Автор активно використовує факти візантійської та поствізантійської культури (будівництво храмів на всіх християнських землях за зразком візантійських). Письменник дає можливість вибору шляхів читання твору на двох його «перехрестях» (у тому числі на комп'ютері). Це є своєрідна гра з текстом і з читачем, «відмова від монопольного права автора на істину».

Оповідання для комп'ютера та циркуля: Дамаскин

Будівничі

Обід

Перше перехрестя

Третій храм

Палац

Друге перехрестя

Їдальня

Спочивальня

На якому історичному тлі відбуваються події в оповіданні «Дамаскин»? Які асоціації з біографією Павича виникають у вас при прочитанні цих рядків?

Війна з турками 18 ст. – війна у Югославії 1999 р., руйнування Белграду і потреба у його відновленні; таким чином Павич узагальнює тему війни – відбудови. Війна та будівництво – провідні лейтмотиви оповідання «Дамаскин».

Лейтмотиви оповідання

- Постійні війни двох одвічних суперників: Австрійської й Османської імперій. Так, на самому початку оповідання йшлося про «бойовище, де тільки-но відгриміла війна між Австрією і Туреччиною». Цей лейтмотив можна тлумачити як суцільну руйнацію, руйнацію звідусіль.

Лейтмотиви оповідання

Описи будівництва взагалі і будівництва храмів зокрема. Згаданий лейтмотив також пронизував усю творчість Павича. Бо його народові, сербам, аби вціліти, весь час доводилося щось відбудовувати, піднімати з праху та руїн. В оповіданні «Дамаскин» мотив будівництва не просто присутній, на ньому фактично тримався сюжет, зокрема, головний конфлікт твору ґрунтувався саме на подіях, пов'язаних із будівництвом храму і палацу для Атиллії.

Лейтмотиви оповідання

Останнім лейтмотивом стала думка про необхідність самоідентифікації сербського народу, його не розчинення в морі інших етносів як необхідна умова виживання. Ця думка постійно була присутня у творах письменника, про що свідчило постійне вживання числівників та топонімів: «Носячи вуса на стамбульський, віденський чи пейтський кшталт, вони у двох царствах, в Австрії та Туреччині, бралися за неймовірні будівельні задуми... Безупинно мурували. Від перевтоми вряди-годи забували все про себе. Бачачи сні п'ятьма мовами й хрестячись на два лади, зводили вони нові православні церкви в Бачевцях, Купинові, Мирковцях, Якові, Михайлові та Добричичах».

В центрі оповідання Милорада Павича «Дамаскин» проблема духовності і «необхідності сходження драбиною» духовного самовдосконалення людини, проблема гріха й спокути за нього. Ці проблеми розкривалися у оповіданні на прикладі головних героїв: пана Николича та його дочки Атиллії. Батько протягом твору так і не змінився, а залишився таким же жорстоким, егоїстичним, самовпевненим. Проте в динаміці показана героїня Атиллія.

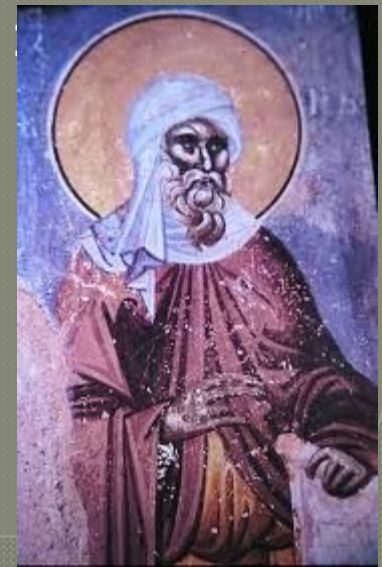
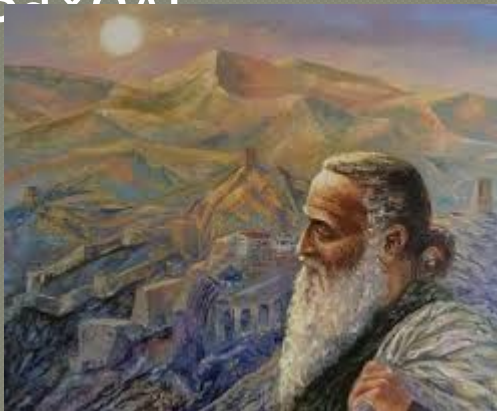
Показавши внутрішні зміни головної героїні, Милорад Павич підвів читача до думки, що якщо хочеш щасливо жити, будувати й володіти храмом (домом, палацом) на землі, то треба прагнути до моральної чистоти — будувати храм на небі.

Прототипи головних героїв

Іоанн Мансур (що значить ‘переможний’; саме таким було його успадковане ім’я) отримав прізвисько “Дамаскин”, тому що народився і довго жив у Дамаску, столиці Сирії, яка тоді вже була мусульманською, незалежною від християнської Візантії державою, т.зв. халіфатом Омейядів (661-750). Дамаскин був видатним ученим-теософом, саме його стараннями “православне віровчення було приведено до... стрункої системи”.

А його відома богословська праця “Джерело знання” вплинула на майбутні покоління не лише православних, а й католицьких богословів (зокрема на фундатора доктрини католицизму Фому Аквінського). Для православної Церкви твір Іоанна Дамаскіна дотепер є основним джерелом основ християнського віровчення. Це система ідей про Бога, створення світу і людини, що визначає його місце в цьому й у потойбічному світах”. Більше того, відомий вчений-богослов, автор праць із православної патристики Георгій Флоровський (1893-1979) взагалі вважає, що “вплив Дамаскіна на Сході в богослужбній поезії був вирішальним, відчутним і на Заході”

Прототипи головних героїв

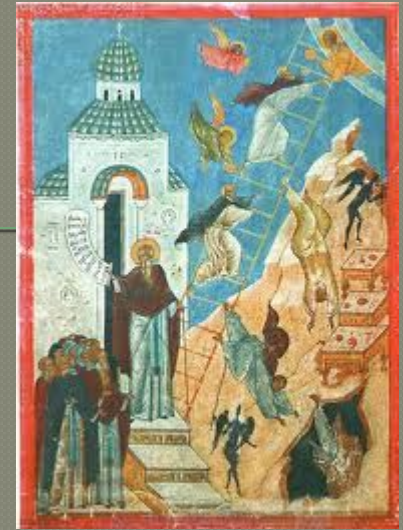
Другого героя оповідання звати Іован Лествичник. Звичайно, це ім'я теж аж ніяк не випадкове. Так звали видатного діяча православної церкви ченця Іоанна, названого за своєю головною працею «Лествичником». «Лествиця», тобто «драбина» — наскрізний символ важкого духовного сходження, що проходить через усю книгу.

Понад усе цінує Іоанн саме напружене зусилля боротьби із самим собою... Суворі приписи подвижницької моралі викладені в “Лествиці” дуже простою і невимушеною мовою... Велику роль відіграють сентенції, прислів'я і приказки фольклорного кшталту. Переклад “Лествиці” відомий на Русі з XI ст. і користувався величезною популярністю.”

Задум своєї знаменитої “Лествиці”, названою церквою “найкращою книгою для духовного вдосконалення”, і особливості його втілення преподобний Іоанн пояснив так: “Спорудив я лествицю сходження... від земного до святого... подібно до тридцяти років Господня повноліття, знаменно спорудив лествицю із 30 сходинок, по якій, досягши Господня віку 50, виявимося праведними і безпечними від падіння”. Сходинок “Лествиці” - це нелегкий шлях людини до досконалості, що може бути досягнута не зразу, а лише поступово, бо Царство небесне отримують лише ті, хто докладає до самовдосконалення величезних зусиль (Мф. 11, 12).

Ось ці 30 сходинок до духовної досконалості людини, що їх виділив Лествичник: “1) Об отречении от мира.

2) О беспристрастии. 3) Странничество.

4) Послушание. 5) Покаяние. 6) О памяти смерти. 7) О плаче. 8) О безгневии и кротости. 9) О памятозлобии. 10) О злословии и клевете. 11) О молчании.

12) О лжи. 13) Об унынии и лени. 14) О чревоугодии. 15) О целомудрии. 16) О сребролюбии. 17) О нестяжании. 18) О бесчувствии. 19) О снѣ, молитве и пении. 20) О бдениии. 21) О боязливости. 22) О тщеславии. 23) О гордости.

24) О кротости. 25) О смирении. 26) О рассуждении. 27) О безмолвии. 28) О молитве. 29) О земном небе. 30) О вере, надежде и любви”.

У тексті роману є пояснення: майбутній будівничий палацу отримав ім'я за Йоаном Дамаскином, який будував храми в серцях людей, а другий Йован – “за церковним отцем Йоаном Лествичником, який робив драбини до неба”. Давши зодчим імена Йована Дамаскина і Йована Лествичника, автор ввів тему літератури як будівництва.

«Котрогось року наприкінці XVIII століття якийсь турецький поромник на Дрині, що саме варив у конячій сечі курячі яйця, щоб довше зберігалися, з подивом сумлінно перерахував та повідомив своїй владі, що у Сербію перейшло 800 сербських каменярів і мулярів з Осата, й усі 800 - на ймення Йован. Потім вони в якомусь будівничому шалі гунули, наче повинь, на бойовище, де тільки-но відгриміла війна між Австрією та Туреччиною. У небувалому злеті злилися з ними в Подунав'ї, передчуваючи великі справи, також муляри з Карловців, Земуна, Сремської Митровиці, Нового Саду, Осієна, Танчева, Руми, з білого світу та з чорної рівнини. Ці "інджиніри", "дунджери", "баукюнстлери", "баугауптмани", "будівничі та столяри", "маормайстри", "мармурувальники" вдень купували лошаків, уважно придивляючись, чи ті добре пасуться й п'ють, послуговуються всіма п'ятьма органами чуття, бо інакше нічого не були б варті, а вночі бачили в снах, нібито стоять на березі зниклого моря, що в їхніх снах і надалі шуміло та котило хвилі чорної ріллі з півночі на південь Панонії, вдаряючись у Белградські гори.»

Узагальнення – один з характерних для Павича прийомів. Більшість його творів пов'язані з історією Сербії – країни поствізантійської культури (колишня Східна Римська імперія) з великими культурними традиціями. Саме звідти було успадковане православне християнство, і Павич хотів, щоб ці традиції не було втрачено назавжди, адже війни, загарбництво ведуть до руйнації та забуття, втрати народом свого коріння та моральної основи. «Я вважаю, що культура певного народу важливіша, ніж держава. Все, що я робив, робив зважаючи на це. Моя батьківщина — сербська література. Візантійська культура, до якої належить сербська література, охоплює певний простір, в якому я розвивався і в якому хотів розвиватися. В такому просторі я себе добре відчував, я відчував себе вдома. Йдеться про так звану Східну Римську імперію, як називають цю східну половину європейської цивілізації.»

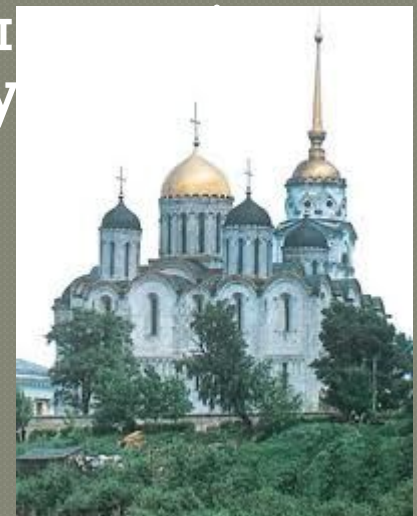

Чи не виникають у вас асоціації з українською історією та культурою? З якими ще прочитаними творами у вас виникають асоціації?

**Олесь
Гончар**

Собор у романі Гончара символізує єдність поколінь, минулого і сучасного, історичну пам'ять народу, яка не повинна загинути. Цей образ окреслює минуле, діла чорні і праведні, добро і зло, руйначів і будівників, уособлює вселюдську красу, духовне багатство й велич. Храм у Павича символізує духовне очищення, яке може привести до земного щастя, у той же час відбудовані храми також нагадують про зв'язки поколінь, історичну пам'ять, яку намагалися відродити будівничі з усього світу (так само вони зробили б це в іншій країні). Прочитавши оповідання Павича напередодні Великодня, ми пригадаємо, що шляхи нашого життя п
вести нас до храму, інакше можна загу
себе...

Домашнє завдання

- Знайти риси постмодернізму в оповіданні “Дамаскин”